

EEN NIEUWE ECONOMIE

Alias Pyrrho

EEN NIEUWE ECONOMIE

Een perspectief op een humane en duurzame toekomst.

Schrijver: Alias Pyrrho
Coverontwerp: Yan Krikke
ISBN: 9789402170726
© Alias Pyrrho 2017

Eerdere voorstudies voor Een Nieuwe Economie zijn gepubliceerd in:
2013 EUNOMIA Een utopische economie en staatsbestel.
2014 Een Jihad voor democratie.
2014 Democratie in een digitale wereld.
2015 EUNOMIA Een humane economie en democratie.
2015 Van kapitalisme naar een duurzame economie.

Inleiding

Welke econoom heeft dat bedacht? Dat je wakker om zeven uur moet afgaan om snel te douchen en te ontbijten om vervolgens in de auto te stappen en je aan te sluiten in de file om net als alle andere automobilisten naar je werk te gaan om daar acht uur op een bureaustoel te zitten en allerlei dingen te regelen om tegen de avond weer in de file te gaan staan op de weg naar huis. Wie heeft dat bedacht? Of is dit niet bedacht maar het gevolg van enorm veel oorzaken die samenkomen in wat we economie zijn gaan noemen. Daarin schuilt niet alleen heel veel arbeid maar ook veel wetenschap en vernuft dat tegenwoordig technologie heet. Technologie die de verbrandingsmotor heeft doen ontstaan die auto's heeft voortgebracht en files en vervuiling van de lucht en de opwarming van de aarde; maar toch ook een knap salaris dat verkregen kon worden om met die auto een afstand te overbruggen naar een bedrijf, om daarmee een gezin te onderhouden met kinderen die naar school gaan en leren wat economie is. Wat zullen die kinderen dan leren? Zullen ze leren dat wat de economie voortbrengt zowel goed als slecht is? Zullen ze leren dat dit nou eenmaal het leven is en dat we het goede zowel het slechte maar moeten accepteren? Of moeten kinderen leren dat ze hun leven voor een deel in eigen hand hebben door te selecteren en bewust te kiezen wat ze goed vinden en wat slecht is te veranderen? Moeten we ogen gaan openen of moeten we ze maar gesloten houden? Dit boek wil de ogen openen voor een nieuwe economie.

Een nieuwe economie! Menigeen zal zijn ogen even uitwrijven. Want alleen het idee al roept de nodige scepsis op, maar ook argwaan en ongeloof. Nu is scepsis gezond, want iets nieuws valt al gauw onder een kritische blik. Argwaan en misschien zelfs wantrouwen is eveneens begrijpelijk omdat oprechte liberalen het huidige kapitalisme met liefde omarmen en eigenlijk niets anders wensen. Een inbreuk op de gevestigde orde gaat al gauw gepaard met angst en een instinctieve weerstand. En ongeloof vooral, omdat een nieuw concept voor een economie toch echt onmogelijk is. Maar het idee voor een nieuwe economie biedt ook een opening voor nieuwsgierigheid, verwachting en bovenal hoop. Immers het huidige kapitalisme is als systeem allesbehalve volmaakt. En dat is natuurlijk een understatement. Maar stel dat er een nieuw concept zou zijn, zou die nieuwe economie dan op enige voorkeur kunnen rekenen? De meest recente cijfers geven aan dat de huidige economie wereldwijd in de lift zit. De Wereldbank voorspelt voor 2018 een mondiale groei van 2,7 procent, waarom

zouden we omkijken naar een ander economisch systeem als de groeicijfers zo gunstig zijn? Bovendien is Nederland voor het tweede jaar op rij de meest concurrerende economie van de Europese Unie met een groei in 2017 van 3,2 procent. Dat blijkt uit onderzoek van het World Economic Forum. En echt exceptioneel is, dat Nederland vorig jaar een vierde positie innam van meeste concurrerende economieën ter wereld, volgens het WEF. De investeringen door de Europese Investeringsbank zorgen in 2020 naar verwachting bovendien voor 2,25 miljoen extra banen in de Europese Unie. Dus waar maken we ons druk om? Echter, de nieuwsgierigheid, de verwachting en de hoop kunnen de scepsis, de argwaan en het ongeloof weleens gaan overtreffen, omdat de diepgaande problemen met het huidige economisch- en het monetaire-financiële systeem, dat bekend staat als vrije markt of kapitalisme, wereldbedreigende vormen aannemen die het welzijn en zelfs het voortbestaan van mens en dier bedreigen. Die gunstige voorspellingen maken het probleem alleen maar groter. Omdat het aanmoedigt durfkapitaal vrij spel te geven en dat de verwachte groei elke inspanning van emissiereductie weer teniet zal doen. Een groeiende economie is voor klimaatmaatregelen dweilen met de kraan open. Die politieke knoop wordt steeds vaster getrokken omdat de noodzakelijke reductie van CO2 en de noodzakelijke groei elkaar uitsluiten. Het is een gordiaanse knoop die alleen radicaal kan worden doorgesneden. Wat hier het 'nieuwe' in deze economie betreft, is dan ook geen bijstelling van de bestaande structuren van de vrije markt, noch aanpassingen aan duurzaamheid of een beter milieubeleid, maar een totaal nieuw economisch systeem dat eerder in de tijd niet tot een mogelijkheid behoorde. Want deze nieuwe economie is gestoeld op de huidige stand van de wetenschap en technologie waardoor alle bedreigingen die het kapitalistische stelsel kunnen overvallen, naar verwachting worden opgelost. Die bedreigingen zijn thans zo complex en met elkaar verweven dat alleen een totaal nieuwe humane en duurzame economie, die rechtvaardigheid bevordert en ecologische grenzen respecteert, een oplossing kan bieden. Maar dat zullen niet de enige voordelen zijn die de nieuwsgierigheid gaan opwekken. De liberale markt heeft door de globalisering een menigte van afhankelijkheidsrelaties, die per afhankelijkheid verstoringen, stagnaties en crisis kunnen doen opleven met diepe recessies tot gevolg. In deze nieuwe economie zijn die afhankelijkheden sterk teruggebracht, zodanig dat de stabiliteit van deze nieuwe economie een begerenswaardig niveau bereikt.

We hebben een probleem dat weleens extreem moeilijk zou kunnen zijn en we weten niet hoe lang we de tijd hebben om het op te lossen, terwijl het goed mogelijk is dat de hele toekomst van de mensheid ervan afhangt. Matthew B. Crawford (filosoof)

Om de wantrouwige kapitalist alvast gerust te stellen kunnen we vermelden dat dit nieuwe model in een ontwerpfase zit en slechts een concept is dat nog geen werkzame bewijzen kan overleggen. Maar dat geldt voor elk nieuw object of elke nieuwe organisatie in een voorstadium, want een nieuw idee vraagt eerst om een uitgewerkt plan wat serieus doordacht en onderzocht kan worden voordat het daadwerkelijk gestalte krijgt. Daarna vraagt ook dit nogal radicale plan om een realistische en vooral nauwkeurige inventarisatie van feiten en cijfers om daarmee het vertrouwen te versterken, dat het concept meer is dan een plan, om vervolgens een transitie in een daadwerkelijke ontwikkeling om te zetten, wat een zuiver democratisch en partijpolitiek gegeven is. Er zijn zoals gezegd redenen genoeg om bezorgd vooruit te kijken. De ernst voor een heroriëntering op de grondvesten van het huidige kapitalisme wordt bemoedigend verwoord door de bekende Amerikaanse econoom Milton Friedman: ‘Slechts een – daadwerkelijke of gevoelsmatig waargenomen – crisis kan echte verandering teweegbrengen. Wanneer zich een crisis voordoet, zijn de reacties die erop volgen afhankelijk van de ideeën die beschikbaar zijn. Mijns inziens is dit onze primaire taak: om alternatieven te ontwikkelen voor vigerend beleid, om deze te cultiveren en beschikbaar te hebben zodra het politiek onmogelijke het politiek onvermijdelijke wordt.’ Dit onvermijdelijke lijkt nu steeds dichterbij te komen.

‘Een rechtvaardige en duurzame wereld is geen verarmde wereld, maar een wereld die rijk is op andere manieren. De uitdaging voor de eenentwintigste eeuw bestaat erin die wereld tot stand te brengen.’ Tim Jackson (hoogleraar duurzame ontwikkeling)

Een economie die voldoet aan humaniteit.

De presentatie van deze nieuwe economie begint met de eenvoudige vraag: wat hebben we nodig? Wat zijn onze behoeften of wensen en welke verworvenheden willen we niet missen in een nieuwe economie? En met ‘onze’ bedoelen we niet alleen datgene wat iedereen nodig heeft zoals voldoende voedsel, kleding en onderdak, maar ook specifieke wensen zoals een rijk aanbod aan literatuur, theatervoorstellingen of het houden van hobby’s, zoals tropische vissen in een

aquarium of kitesurfen. Het antwoord op de vraag wat willen we niet missen levert een behoorlijk lange lijst van goederen en diensten op die een welvarend land als Nederland en menig West-Europees land te bieden heeft. We hoeven maar een supermarkt in te lopen of een webwinkel te bezoeken en het aantal producten loopt al gauw in de duizenden tot tien duizenden. We genieten de vrijheid daarvan te profiteren, indien we voldoende geld hebben voor een besteding. Dat is mooi, maar we wensen ook de verzorging van ouderen, zieken en zwakken. We wensen daarnaast publieke objecten zoals, wegen en havens, diensten voor veiligheid, onderwijs, sport, gezondheidszorg en een ruim aanbod in diversiteit aan kunst en cultuur. Ook wat thans semioverheidsvoorzieningen worden genoemd, zoals de beschikbaarheid aan drinkwater, openbaarvervoer of energie mag natuurlijk niet ontbreken. Een nieuwe economie moet voldoende ruimte bieden voor wetenschappen en technologie zodat vernieuwingen of verbeteringen in alle sectoren geïmplementeerd kunnen worden. Die economie moet bovenal sterk genoeg zijn voor tijdig herstel en onderhoud van steden, dorpen, wijken, parken en natuurgebieden. En tot slot van dit ultrakorte wensenlijstje moet het een economie zijn die samengaat met een hoog gehalte aan democratie, met respect voor het sociale kapitaal in de vorm van respect voor anderen en samenhang. De opmerkelijke lezer zal denken dat in deze korte opsomming het 'nieuwe' van die economie slechts weinig verschilt met wat we thans in Nederland en de meeste Westerse landen hebben opgebouwd. Wat is dan dat 'nieuwe' dat preferentie moet bewerken? Dit nieuwe is toch volkomen anders, zodat het zich laat aanzien, dat deze economie op voldoende nieuwsgierigheid, verwachting en hoop kan rekenen. Want we kunnen zeggen dat, met behoud van de hiervoor genoemde verworvenheden, in deze nieuwe economie niets hetzelfde blijft en dat alles ten gunste zal veranderen. Er is immers in het huidige kapitalisme een lange lijst te maken van ongewenste bedreigingen die als externaliteiten (bijeffecten) bekend staan, die zowel elke dag weer, als wel het leven van komende generaties ernstig zullen schaden. We zullen die opsomming van nadelen nauwgezet doornemen om het verschil van de huidige economie met het 'nieuwe' in die economie te accentueren. Maar zelfs ingeval er geen enkel humanitair nadeel zou kleven aan het kapitalisme dan nog is het de vraag of economen en politici niet voor deze nieuwe economie zouden kiezen. De voordelen van deze nieuwe economie moeten wel groot zijn om in de afweging met de status quo tot een transitie te komen, gezien de wetenschappelijke psychologie die bewezen acht dat voordeel en nadeel met elkaar afgewogen wordt. Kahneman (psycholoog) 'Bij elke poging om zaken te

hervormen of te veranderen zijn er mensen die winnen of verliezen ten opzichte van de status quo. In ons keuzegedrag hanteren we een referentiepunt en dat is meestal de status quo, de normale situatie die je niet ter discussie stelt. Je beoordeelt veranderingen ten opzichte van die status quo, in termen van voordelen en nadelen.' Ofwel in winst en verlies. En je gaat alleen voor de winst als die winst groot genoeg is om het verlies te compenseren. De status quo gaat voor velen gebukt onder een zware last van nadelen, wat de neveneffecten zoals inhumaniteit en de slechte milieumomstandigheden betreft, zodat we eerst enkele deskundigen, prominente politici en hoogleraren uit diverse disciplines aan het woord laten, om de ernst van de huidige situatie te benadrukken. Om daarna het surplus van de vele voordelen van deze nieuwe economie te beschrijven. (Externaliteiten zijn de onbedoelde bijwerkingen of effecten van een systeem, zoals de economie, die zowel positief als negatief kunnen zijn.)

Aan het woord enkele prominenten.

'Dat we honger, ziekte en oorlog onder controle hebben gekregen is grotendeels te danken aan onze fenomenale economische groei, die ons voorziet van een overvloed aan eten, medicijnen, energie en ruwe grondstoffen. Maar diezelfde economische groei destabiliseert het ecologische evenwicht van onze planeet op allerlei manieren waarin we ons nog maar net beginnen te verdiepen. De mensheid heeft dit gevaar pas laat ingezien en er tot nu toe heel weinig aan gedaan. Ondanks alle berichten over vervuiling, opwarming van de aarde en klimaatverandering hebben de meeste landen nog geen enkel serieus economisch of politiek offer gebracht om de situatie te verbeteren. Als het aankomt op de keuze tussen economische groei en ecologische stabiliteit gaat de voorkeur van politici, CEO's en kiezers bijna altijd uit naar economische groei. Dat zullen we in de eenentwintigste eeuw beter moeten aanpakken als we rampen willen vermijden.' Yuval Noah Harari (hoogleraar geschiedenis)

'Handel is slechts een middel om een doel te bevorderen, dat van de verbreiding van beschaving en welvaart. Om handel toe te staan vrijelijk haar gang te gaan totdat de bron der beschaving uitgeput raakt en gedempt wordt, is het slachten van de kip om het gouden ei te bemachtigen. Kan een ongebreideld scheppen van materiele rijkdom ooit ons enige doel zijn? Zijn de schatten die wij mogen erven en die neergelegd zijn in onze billijke wetten, in onze nobele, in vrijheid opgestelde grondwet, in onze rijke literatuur en filosofie niet onvergelijkbaar

ver verheven boven materiele rijkdom, en zijn wij niet bovenal verplicht deze in stand te houden, te verbeteren en in goede staat door te geven? En kunnen we deze opdracht ooit volbrengen door slechts de groei van de industrie te bevorderen, die vanuit haar aard wispelturig is en dit alles mogelijk in haar val meesleuren?’ Williman Stanley Jevons (econoom)

‘Willen samenlevingen op de lange duur kunnen overleven en gedijen, dan moeten ze leren om binnen de beperkte hoeveelheid duurzaam winbare natuurlijke hulpbronnen te functioneren. En ook al weten we niet precies hoe een wenselijke economie en levensstijl er na het einde van de groei uit zullen zien, dat betekent niet dat we niet genoeg weten om daarmee te beginnen. De overgang naar een nulgroei-economie (of een waarin groei op een fundamenteel andere leest geschiedt) is onvermijdelijk, en deze zal veel soepeler verlopen wanneer we ons vooraf voorbereiden, in plaats van verbijsterd toe te kijken zodra instituties waarvan we afhankelijk zijn een voor een omvallen, om pas dan vanuit de losse pols met overlevingsstrategieën op de proppen te komen. We zullen een ‘nieuw normaal’ moeten creëren dat zich voegt naar de grenzen die door slinkende hulpbronnen worden afgebakend.’ Richard Heinberg (piekolie en grondstof deskundige)

‘Van de vele manieren om het bankwezen te organiseren, is die welke we vandaag hebben de slechtste. Verandering is, denk ik, onvermijdelijk. De vraag is alleen of we een weg kunnen uitdenken naar een betere toekomst, vooraleer de volgende generatie wordt geschaad door een toekomstige en grotere crisis.’ Sir Mervyn King (Gouverneur van de Bank of England)

‘We zitten gevangen in een economie die op groei is gebaseerd. Dat kan niet eindeloos in dit tempo doorgaan. Waar we naartoe moeten, is een samenleving waarin solidariteit en milieubewustzijn zozeer tot het gemeenschappelijke belang behoren dat mensen er offers voor willen brengen. Daar zijn we nu verre van.’ Philipp Blom (historicus)

‘Al onze inspanningen om armoede te verslaan en te streven naar duurzame ontwikkeling zijn tevergeefs als de aantasting van het milieu en uitputting van natuurlijke hulpbronnen onverminderd doorgaan.’ Kofi Annan (ex-VN Secretaris Generaal)

‘Neoliberale economen en politicologen vinden het veelal beter om alle belangrijke beslissingen over te laten aan de vrije markt. Daarmee geven ze politici het perfecte excuus om niets te doen en zich nergens in te verdiepen, wat vervolgens wijsheid wordt genoemd. Het is gevaarlijk om onze toekomst toe te vertrouwen aan marktwerking, want de markt doet wat goed is voor de markt en niet wat goed is voor de mens of de wereld. Er moet een harde politieke discussie komen over het economische systeem waarin we nu leven. Dat systeem noemen we het kapitalisme. Het kapitalisme is een systeem waarin mensen constant een afspraak met ‘teleurstelling’ hebben. Want eens moet alles stuk gaan en vervangen worden, het liefst zo snel mogelijk.’ René ten Bos (hoogleraar filosofie)

‘Het geldsysteem faalt. Slechts 2% van het geld is tastbare economie, 98% is zuiver speculatief. Van 1970-2010 kenden 145 landen een bankencrisis, 208 een monetaire crisis en 72 een staatsschuldencrisis. Gemiddeld één crisis per maand.’ Bernard Lietaer (hoogleraar economie)

‘Mens en natuur liggen op ramkoers. Menselijke activiteiten brengen zware en vaak onomkeerbare schade toe aan het milieu en cruciale grondstoffen. Onbeteugeld wordt veel van wat we doen een ernstig risico voor de toekomst die we de menselijke samenleving wensen en voor het planten- en dierenrijk, en dreigt het de levende wereld zoveel te veranderen dat de manier van leven zoals we die kennen, verloren gaat. Fundamentele veranderingen zijn dringend nodig als we de botsing die onze huidige koers teweeg zal brengen willen vermijden.’ (Verklaring van 1700 toonaangevende wetenschappers uit 70 landen, waaronder 102 Nobelprijswinnaars)

Deze laatste verklaring dateert al van een kwart eeuw geleden, inmiddels is de uitstoot van CO₂ met 62 procent toegenomen, maar het aantal zoogdieren, reptielen en vissen nam met bijna 30 procent af. Dode zones in de oceanen groeien alarmerend, miljoenen hectares bos werden gekapt en de gemiddelde temperatuur steeg met 0,5 graden. In het wetenschappelijke tijdschrift *BoScience* ondertekenen zo’n 16 duizend wetenschappers uit 184 landen een dringende waarschuwing om nu snel drastische maatregelen te nemen die het milieu ontlasten, want anders zullen er zich ongekende rampen gaan voltrekken. Het zal niet eens moeilijk zijn dit hele boek te vullen met commentaren van ongeruste deskundigen op het gebied van de biologie, de ecologie, de geologie,

sociologie en de monetair/financiële wereld of ander takken van wetenschap die dit tijdperk als antropogeen beschrijven, ware het een labyrint, waarin een opening om het onheil te keren moeilijk of wellicht onmogelijk te vinden is om de mens in een ecologische harmonie te brengen met de natuur. De gevolgen van de menselijke inbreng in het milieu zijn inmiddels desastreus en hebben invloed op de opwarming de atmosfeer en verandering van het klimaat door broeikasgassen; de verwoesting van ecosystemen met een toenemende curve van uitstervende diersoorten door vervuiling en verstedelijking, de uitputting van landbouwgronden, de visstand en het kappen van bosgebieden, inclusief de terugloop van natuurlijke hulpbronnen. Dit alles roept om een eco-economie die stationair draait en waarin duurzaamheid inherent is. Het mag humanitair gezien wel meer zijn: Een economie die alle negatieve externaliteiten van het huidige economische systeem uitsluit.

*Het is onrealistisch om van mensen veel gedragsverandering te verwachten. We doen in het dagelijks leven allerlei dingen die bijdragen aan de mondiale crisis – vlees of vis eten, te veel eten, op reis gaan, autorijden, goedkope T-shirts kopen of te lang en te warm douchen – maar omdat elke individuele bijdrage statistisch onbeduidend is, moeten we het in ieder geval niet van de individuele verandering hebben. Ik kan bijvoorbeeld stoppen met vlees eten, maar merk dan dat de wereldwijde vleesconsumptie alleen maar toeneemt. Is het zinvol om als een eenmansactie de auto te laten staan? Of geen vis meer te eten?
René ten Bos (filosoof)*

De mondiale kapitalistische economie is een overweldigend systeem dat volkomen onbeheersbaar is. Niemand heeft de teugels daarvan in handen. Het systeem is uitgegroeid tot een maatschappij die 'vastgeklonken' zit aan de groei van consumptie door krachten die buiten de macht van individuen liggen. Door de concurrentiedruk en mondiale afhankelijkheid is het onmogelijk geworden om eenzijdige stappen te nemen door bedrijven, sectoren, instituties of landen om de bestaande structuren te doorbreken, zonder verlies of nadelen. En hoe goed bedoeld ook, om zelf zoveel mogelijk duurzaam te leven en het milieu te sparen, de werkelijke oplossing ligt in een drastische systeemverandering in economisch opzicht. Een economische verandering waarin de beheersbaarheid zal moeten toenemen, door een economie die een andere houding ten op zichten van het produceren en consumeren voorstaat. Maar vooral door de financiële invloeden te elimineren die thans ten grondslag liggen aan deze onbeheersbare politiek/economische problematiek. Want de lijst met negatieve

externaliteiten is lang en complex met elkaar verweven. Er zijn mondiale negatieve bijeffecten en regionale, er zijn structurele en tijdelijke problemen en er zijn bedreigingen in de nabije toekomst die zo desastreus kunnen zijn dat de hele wereldorde en het menselijk leven ervan afhangt. We behandelen deze negatieve externaliteiten eerst heel kort en bondig, om deze later uitgebreid toe te lichten. Het resultaat zal leiden tot een andere manier van denken waarbij het noodzakelijk is de vooroordelen over productiviteit van arbeid en kapitaal ingrijpend te herzien.

Zestien negatieve externaliteiten op rij.

De eerste economische externaliteit die we noemen is structureel en betreft de absolute noodzaak om continu te groeien. Groei is nodig om winst te maken, investeringskapitaal af te lossen en dividend uit te keren. Maar groei vereist telkens meer energie en grondstoffen. Alleen de voorraden olie, gas, steenkool en alle andere grondstoffen bevinden zich in een dalende lijn en zijn moeilijker te exploreren. Zowel de toenemende schaarste als wel de daarmee olopende prijsverwachtingen, zullen in de nabije toekomst ontwrichtend gaan werken in een mondiaal concurrentieveld.

Een nieuwe economie moet dit probleem oplossen.

Het tweede punt is betrekkelijk nieuw: een onstuimige monetaire en financiële wereld die zo goed als los staat van de reële economie. Waarin miljarden per dag met specifieke software en flitshandel worden verdiend met valuta en opties, waarmee de onevenwichtigheid van de financiële markten wordt versterkt. Het leidt tot speculatieve zeepbellen die kunnen barsten, omdat er bij nader inzien geen reële waarde tegenover staat.

Een nieuwe economie moet daar raad mee weten.

De derde economische dreiging zijn de schuldenbergen van staten, grote steden en organisaties. De rentelasten zijn zo zwaar dat initiatieven of innovaties niet gefinancierd kunnen worden. Die schulden leiden tot strenge bezuinigingen die afgewenteld worden op de bevolking, met verhoogde belastingen of kortingen op allerlei uitkeringen met humanitaire gevolgen. Zoals huishoudens ervaren die zelf ook onder hoge schulden gebukt gaan.

In een nieuwe economie zou dit niet mogen voorkomen.

De vierde negatieve externaliteit is de bedreiging van het klimaat, de ontbossing, de uitputting van de landbouwgrond en de visgronden, de verzuring van de oceanen, de vervuiling van het milieu door giftige stoffen en plastics, CO₂-uitstoot door verbrandingsmotoren, dit alles door een mentaliteit die slechts een ding voor ogen staat: groei. Het resultaat: een ecologische afbraak en verontrustende klimaatontregeling. Door de economische groei is in 2016 in Nederland de emissie met 1 procent toegenomen in plaats van afgenomen. En de transitie naar schone energie in 2050 gaat volgens McKinsey Nederland 12 miljard euro kosten.

Een nieuwe economie moet opereren binnen ecologische grenzen.

Het vijfde punt is de onevenwichtigheid en crisisgevoeligheid, waardoor er na groei weer recessies volgen. Om een hoog rendement te halen worden er te veel risico's genomen, die tot crisis leiden bij banken, bij overheden met torenhoge staatsschulden en een monetaire crisis door inflatie of deflatie. Protectionisme, politieke spanningen, oorlog, dreigingen, boycots, hoge of hele lage rente en handelsakkoorden bedreigen de stabiliteit. Dit alles, mondiaal gezien, met een gemiddelde van één crisis per maand.

Een nieuwe economie zou met die onzekerheid moeten breken.

Het zesde humanitaire punt dat de huidige economie inherent ontmoedigt is de groeiende kloof tussen arm en rijk. De armen hebben hun uurloon, de rijken hebben tal van bronnen waarin het geld toestroomt, waaronder beleggingen, obligaties, opties, effecten, speculaties in valuta of onroerend goed en daarop nog een royaal salaris met bonussen. Vermogen dat een 'legale' vlucht neemt naar belastingparadijzen. De verhouding arm en rijk is totaal uit het lood geslagen.

Een nieuwe economie moet humaniteit serieus nemen.

Het zevende dilemma is de werkloosheid die eigen is aan deze economie. Per land verschilt het percentage. Maar jeugdwerkloosheid is uiterst frustrerend,

evenals langdurige werkloosheid onder ouderen van 50+ en de uitstoot van arbeidskrachten door robotisering en automatisering leveren veel stress en vertwijfeling op met de vraag: of er ooit nog een baan gevonden kan worden.

Een nieuwe economie moet garanties op werk geven.

Het achtste probleem is de veroudering van de bevolking waardoor pensioenen onbetaalbaar worden door de duur van de uitkering. Bovendien wordt de dekking belegd in een onzekere financiële wereld waardoor garanties plotseling kunnen wegvallen door lage rente, een crisis of inflatie. Een groep van 22 Nederlandse pensioenfondsen is als verhoogd kwetsbaar geïdentificeerd. In 2040 zal het aantal honderdjarigen in Nederland verviervoudigen wat gevolgen heeft voor de zorgkosten die naar verwachting zullen oplopen tot zo'n 174 miljard euro.

In een nieuwe economie moet je zorgeloos oud kunnen worden.

De negende negatieve externaliteit is de hoge werkdruk door kostenbesparing en winstmaximalisatie gedreven, met vaak onhaalbare doelstellingen in een moordende concurrentiestrijd. Het geeft continue stress in alle geledingen, met kans op een burn-out, langdurige depressies en zelfs zelfmoorden, omdat men geen andere uitweg ziet bij de angst om ontslagen te worden.

Een nieuwe economie moet relaxt zijn en goed voor de gezondheid.

Het tiende bijeffect van de huidige economie is de machtsconcentratie van multinationals die de voordelen van een democratisch land wensen, maar de nadelen zoals belasting betalen willen omzeilen. Tel ook de afbrokkeling van de democratie en tanende invloed van vakbonden mee. Bij conflicten wordt direct met juridische wapens gestreden om monopolies te behouden en concurrenten uit te schakelen.

Een nieuwe economie moet in handen van de democratie zijn.

Het elfde neveneffect zijn faillissementen. De schuldenlast door concurrentie neemt zover toe dat banken niet meer bereid zijn krediet te verschaffen. Tal van gezonde toeleveringsbedrijven kunnen in de val meegesleurd worden als de

vorderingen te hoog zijn. Ook banken kunnen failliet gaan en zelfs hele naties kunnen ten onder gaan aan een onbetaalbare schuldenlast.

Een nieuwe economie moet bedrijven gezond houden.

Een twaalfde bijwerking is, door oplopende staatsschulden, een overheveling van publieke verworvenheden naar de marktsector. Door vercommercialisering van wegen, havens, vervoer, beveiliging, ouderenzorg en wat al niet meer, lopen de kosten daarvan op om winst te maken en aandeelhouders hun dividend te verschaffen. De middenklasse wordt vervolgens geconfronteerd met hogere uitgaven en meer onzekerheden. Want markten geven geen garanties voor de toekomst.

In een nieuwe economie moeten zekerheden vooropgaan.

Het dertiende gebrek van de huidige economie is dat door prijsconcurrentie duurzame productie en producten altijd schaars zullen blijven. Het merendeel van de producten, grondstoffen, componenten of halffabricaten wordt op prijs ingekocht. Van de totale productrange is bovendien het meeste aanbod gebaat bij een snelle vervanging, om tijdig de omzet te verhogen. Duurzaamheid staat haaks op het kapitalisme.

In een nieuwe economie moet duurzaamheid een eis zijn.

Een veertiende negatieve bijwerking van de huidige economie is het korte termijn denken. Zekerheden zijn pas zekerheden als er voldoende overzicht op de korte termijn is om elk mogelijk risico te vermijden. Maar veel projecten zoals duurzame energie of nieuwe materialen en processen vragen om een lange termijn investering. Tamelijk veel wetenschappelijke innovaties stranden omdat men niet bereid is jaren vooruit te plannen. Risico's worden alleen genomen in de financiële en monetaire wereld met flitshandel waar men elk moment weer vanaf kan. Voor de toekomst van de planeet is dit korte termijn resultaat desastreus.

In een nieuwe economie moet de wetenschap floreren.

Een ongunstige bijwerking is dat, om meer winst te maken, de grenzen worden opgezocht van de kwaliteits- en leefbaarheidseisen. De grenzen van veiligheid en van menselijkheid. De instelling: hoe goedkoper hoe meer winst het geeft, kan leiden tot ondeugdelijke of gevaarlijke situaties bij bouwwerken, voedsel of dierenleed. Erger nog, door het uitbuiten van mensen door de lonen zo laag mogelijk te houden, maar de prestatiedruk op te voeren.

In een nieuwe economie is kwaliteit en humaniteit een vereiste.

Een zestiende externaliteit die zeer schadelijk is, zijn de misdadpraktijken. Omkoping om financiële belangen veilig te stellen, of corruptie door wetten te omzeilen; omkoping en fraude uit hebzuchtige motieven; maffiapraktijken en drugssyndicaten verweven de onderwereld met op het oog gerespecteerde bedrijven of organisaties voor het witwassen van crimineel geld.

Een nieuwe economie moet een veilig bestaan scheppen.

'Zij die een vreedzame revolutie onmogelijk maken, zullen een gewelddadige revolutie onvermijdelijk maken.' (John F. Kennedy)

Bij elkaar genomen zijn deze zestien externaliteiten een explosief economisch systeem, met voorop: een dreigende klimaatcatastrofe, uitputtende grondstoffen waaronder de energievoorziening, ecologische verwoesting, de accumulatie van kapitaal uitmondend in een groeiende kloof van inkomen en vermogen tussen arm en rijk, dan de jeugdwerkloosheid, langdurig werklozen van 50+, toenemende werkloosheid door automatisering en robotisering, een toename van stress, burn-out en depressies, een toename van welvaartziekten, machtsconcentratie van multinationals met een afbrokkeling van de democratie en invloed van vakbonden, vercommercialisering van de publieke en culturele sector, kosten van een toenemende veroudering, allerlei vormen van misdaad, corruptie en fraude. Deze lange lijst van bijeffecten kunnen we zonder pardon op het conto van het kapitalisme schrijven. Daarover in detail later meer. Maar hoe worden we daar in vredesnaam van verlost? Welke duurzame economie zal ons bevrijden? En welk duurzaam en humaan economisch systeem neemt alle bovengenoemde negatieve externaliteiten van het neoliberalisme in één keer weg?

De huidige situatie is er een van een labyrint, een gezamenlijke dwaaltocht zonder uitzicht op een adequaat antwoord of zicht op een uitgang.

Een heroriëntatie op een naderende toekomst.

Een heroriëntatie op het huidige economische stelsel is allesbehalve vrijblijvend willen onze kinderen een leven hebben dat niet alleen draaglijk is vanwege het klimaat, maar ook verstoken van ongekende onrust of revolutionair geweld, omdat het kapitalisme zal vastlopen in stagnatie. De afhankelijkheden zijn mondiaal verspreid, zoals technologie en grondstoffen die relatief zeldzaam zijn maar moeilijk vervangbaar door substituten vanwege de kosten in concurrerend opzicht, maar die ook weggekaapt kunnen worden door rijke en/of machtige landen. De monetaire en financiële wereld hangt van bilaterale verbintenissen aan elkaar, maar met een eenzijdige zeggenschap per natie door maatregelen van overheden of door financiële instituten zoals het ECB met slechts beperkte invloed. Een economie die daarentegen gebouwd is op onafhankelijkheid heeft, naast de volledige zeggenschap en beheersing over het systeem, tevens veel minder onzekerheden en crises te verduren. Maar hoe verwerft een economie in godsnaam meer onafhankelijkheid? Dat is de cruciale vraag die we gaan beantwoorden. Het antwoord daarop is tevens de openbaring naar een nieuwe economie.

Een economie zou moeten worden afgerekend op haar afhankelijkheidsrelaties. In een kapitalistische economie wemelt het van afhankelijkheidsfactoren waardoor de crisisgevoeligheid hoog is. Hoe onafhankelijker een economie is des te beheersbaarder deze is en daarmee ontstaan kwaliteitscriteria die gemoedrust geven aan alle betrokkenen. Stabiliteit in alle geledingen is wat verwacht mag worden, het geeft zekerheid aan verwachtingen. Instabiliteit brengt onzekerheid en stress in een systeem dat onderdelen kan doen instorten, maar ook het hele bouwwerk.

Afhankelijkheidsrelaties zijn van oudsher gegroeid. De ene boer hoedde een kudde geiten, de andere had een akkertje graan. Vlees en brood konden onderling uitgewisseld worden. Zo maakte de schoenmaker sandalen en de pottenbakker potten om olie en wijn te bewaren, producten die uitgewisseld konden worden omdat ze aan behoeften voldeden. Sommigen woonden aan zee en hadden volop vis, anderen woonden in het bos en bezaten genoeg hout. Voor een goed leven had een mens een behoorlijk assortiment goederen nodig